

Bardzo niesprawiedliwa opinia, oparta na świadomie sfabrykowanych fałszywych przesłankach wydana została bazylianom, w związku z ich otwartą i katolicką postawą na przestrzeni dziejów oraz faktem, że w Cerkwi byli zdrową elitą intelektualną i duchową. Bazylianie — zdaniem autora — opanowani zostali przez wstępujących do nich polskich szlachciców utracjuszy, którzy przehulawszy swój majątek jedli zakonny chleb, grabili Cerkiew, jej kosztem robili osobistą karierę oraz zaśmiecali ukariński obrządek liturgiczny łacińskimi obyczajami. Z powodu takiej postawy nie zasługiwali na miano patriotów. Zamiast stanowić awangardę Cerkwi w walce z wrogami, pełnili w niej haniebną rolę „konia trojańskiego” (ss. 89, 92, 99, 100, 115, 116). Ostatnie oskarżenie związane było z postawieniem im rażąco kłamliwego zarzutu winy za ruinę Cerkwi Unickiej na terenie Cesarstwa Rosyjskiego w XIX wieku (s. 116).

Ważna też jest dla każdego podręcznika akademickiego jego literatura, do której odwołuje się przedstawiana treść. Istotnie dołączona bibliografia zawierająca 22 pozycje jest uzupełnieniem poziomu omawianej książki. W większości są to opracowania polemiczne z początku XX wieku, bądź wydane w ZSRR i traktujące raczej dzieje polityczne, niżeli Cerkwi; Bileckij, *Hrestomatija dawnoji ukrajskoj literatury*, Kiiv 1949; Brajczewskij M., *Utwierdżenije christianstwa na Rusi*, Kiiv 1989; Wapler A., *Istorija Christiansko-Katolickoj Cerkwi*, Lwiv 1884; *Istorija Ukrajskoj RSR*, t. 1, 2, Kiiv 1977—1979; *Litopis Samowidcja*, Kiiv 1971; *Powist wremiennoji lit*, Kiiv 1971; Czubatij, *Istorija Christianstwa na Rusi Ukraini*, t. 1, 2, Rim, Nju-Jork 1965, 1976; *Radijanska encyklopedija istorii Ukraini*, T. 1—4, Kiiv 1969—1972. W bibliografii tej brak poważnych pozycji naukowych w sposób wiarygodny przedstawiających dzieje Cerkwi Grekokatolickiej (Bizantyjsko-ukraińskiego obrządku). Takie pozycje istnieją, choćby wydane staraniem Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego w Rzymie wydawnictwa źródłowe: *Documenta Pontificium Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*, (ed.) A.G. Welykyj, T. 1 (1075—1700) Romae 1953, T. 2 (1700—1953) Romae 1954; *Monumenta Ucrainae Historica*, (ed.) A. Szeptyckij, t. 1—8, Romae 1964—1969; *Monumenta Ucrainae Historica v. XIV*, (ed.) O. Baran, Romae 1976; Fedoriv Jurij, *Organizacijna struktura Ukrajskoj Cerkwi*, Toronto 1990.

Pozycja niniejsza, wydana jako podręcznik akademicki obowiązujący w Seminarium Duchownym obrządku bizantyjsko-ukraińskiego we Lwowie, z powodu treści wyżej przedstawionej naukową nazwana nie może być. Z powodu setek przeinaczeń, zafałszowań zwieżła i rzeczowa polemika w objętości recenzji czy artykułu z nią jest niemożliwa. Ukazało się jednak bardzo dużo cennych dysertacji, rzetelnie i bezstronnie przedstawiających dzieje Cerkwi, jak wspomniana wyżej Jurija Fedoriva i dołączona do niej bibliografia licząca 150 pozycji, w tym i polskojęzycznych. Jedno tylko jest trudne do zrozumienia, że podręcznik ten został zatwierdzony jako obowiązujący w Seminarium Duchownym i ma być obowiązkową dla przyszłych kapłanów katolickich bizantyjsko-ukraińskiego obrządku dawką trucizny kłamliwie przedstawionej historii własnego Kościoła oraz wrogości wobec ludzi identyfikujących się z innym narodem i innym obrządkiem katolickim.

Ks. J. Krętosz

Georg Fohrer, GESCHICHTE ISRAELS. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Heidelberg — Wiesbaden: Quelle u. Meyer, (1979), *1985, ss. 291.

Historia Izraela (od początków do czasów współczesnych) ukazała się w znanej i poważanej serii UTB (Universitäts — Taschen — Bücher Nr. 708) w charakterystycznej czerwonej okładce formatu szesnastki. Składa się na nią krótkie wprowadzenie (s. 7), 9 rozdziałów (8—279), ogólna bibliografia (280—282), 9 mapek

— szkiców (283—291). Kolejne rozdziały poświęcone zostały następującym okresom historycznym. 1. Starożytny Wschód w okresie przedizraelskim (8—22), 2. Początki Izraela (23—65), 3. Izraelici w Palestynie przed utworzeniem własnego państwa (66—80), 4. Izrael jako jedno państwo: Saul, Dawid, Salomon (81—119), 5. Dwa państwa izraelskie przed zagrożeniem ze strony Armejczyków (120—147), 6. Państwa izraelskie w okresie ekspansji Asyrii na zachód (148—168), 7. Państwo judzkie w okresie upadku Asyrii i panowania Babilończyków (169—195), 8. Od panowania perskiego do rzymskiego (196—239), 9. Dalsza historia Żydów (240—279). Bibliografia ogólna wylicza klasyczne podręczniki według następującego układu: Źródła i atlasy, historia narodów Starożytnego Wschodu, chronologia, historia Izraela, historia religii izraelskiej, archeologia, geografia, krajoznawstwo, Monarchia izraelska, Średniowiecze islamskie, centra judaizmu. Szkicowe mapki, na których zaznaczono tylko najważniejsze nazwy, przedstawiają następujące okresy historyczne: Starożytny Wschód, wejście do Kanaanu i tereny poszczególnych plemion izraelskich, droga grupy Mojżesza z Egiptu do Kanaanu, Imperium Dawida, okręgi administracyjne Salomona, Juda i Izrael po śmierci Salomona, perska prowincja Juda i sąsiednie prowincje, państwo Hasmoneuszy, panowanie Heroda i jego potomków.

Jest to zwięzła skondensowana historia Izraela. Od innych znanych historii Izraela odróżnia się następującymi właściwościami. Zwykle autor wychodzi w kolejnych rozdziałach od tradycji biblijnej (Überlieferung), aby następnie przedstawić rezultaty współczesnej egzegezy, odwołując się często do źródeł pozabiblijnych. Historię Izraela ukazuje w ścisłym powiązaniu z ówczesną sytuacją polityczną, ekonomiczną i kulturową. W bardzo przekonujący sposób pokazuje, jak zjawiska i wydarzenia historyczne wynikają z określonej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Wyczuwa się w tym wyraźne dowartościowanie czynników ekonomicznych i społecznych. W książce nie ma żadnych przypisów. Autor też nie prowadzi dyskusji z odmiennymi poglądami, za wyjątkiem polemiki w sprawie rzekomej amfiktyonii izraelskiej w okresie przedkrólewskim, odrzucając zdecydowanie hipotezę M. Notha. Na końcu każdego ustępu poszczególnych okresów historii Izraela podaje autor najważniejsze pozycje bibliograficzne. Mówiąc o Bogu izraelskim posługuje się zawsze tetragramem unikając w ten sposób wymowy imienia Bożego. Autor nie kończy swej Historii Izraela na powstaniu żydowskim (66—70) lub powstaniu Bar Kochby (135), jak się zwykle praktykuje, ale śledzi historię Żydów w erze chrześcijańskiej, w świecie islamu, poprzez Oświecenie aż do czasów współczesnych, nie wahać się przed krytyczną oceną roli chrześcijaństwa w prześladowaniach, które spotykały Żydów. Ostatni ustęp ostatniego rozdziału zatytułowany został Antysemityzm i syjonizm. Autor nie ukrywa swych wyraźnych sympatii dla Żydów.

Mimo swej zwięzłości książka Fohrera stanowi doskonałe kompendium wiedzy o historii Izraela na współczesnym etapie nauk biblijnych. Język autora jest jasny, prosty, zrozumiały, argumentacja przekonująca, a sady wyważone. Nie ma tu nic zbytecznego. Można się bardzo dużo dowiedzieć i to wiele nowego. Spośród wielu interesujących ujęć recenzent chciałby zwrócić uwagę na kilka zasługujących na szczególne podkreślenie: ślady nomadycznego pochodzenia Izraelitów w Biblii, przejście przez Morze Czerwone i wędrówka przez pustynię, rola Mojżesza w powstaniu religii jahwistycznej, proces zasiedlania Kanaanu przez plemiona izraelskie (rozdz. 2), państwo Dawida jako jedyne imperium na Starożytnym Wschodzie w owym czasie, Salomon zasługuje na przydomek Wielki (rozdz. 4), sytuacja Żydów w czasie niewoli babilońskiej i w państwie perskim (rozdz. 7 i 8), judaizm a chrześcijaństwo (rozdz. 9). Dzięki wspomnianemu powiązaniu wydarzeń politycznych z sytuacją ekonomiczną, społeczną i kulturalną odtworzony przebieg dziejów Izraela wydaje się być bardziej zrozumiały, bo w sposób naturalny wynikający z zewnętrznych uwarunkowań. Nie oznacza to jednak zaprzeczenia czynnika wewnętrznego, religijnego. Jest to wszak Historia Izraela, historii religii izraelskiej autor poświęcił odrębną książkę.

Książka Fohrera należy do takich książek, do których trzeba często sięgać, aby zdobyć szybko pewne, solidne, niezbędne informacje z dziejów Starego Testamentu (Nachschlagewerk). Jest to potrzeba ale zarazem i przyjemność.

Ks. A. Dreja

Józef Pieter, CZASY I LUDZIE, Katowice 1986, ss. 399.

Jest to autobiografia znanego psychologa, związanego z różnymi uczelniami i instytutami naukowymi w Katowicach, organizatora Uniwersytetu Śląskiego. Obejmuje życie autora od najwcześniejszego dzieciństwa (autor urodził się w r. 1904) do wybuchu II wojny światowej (1939): okres I Czas nauki, okres II Czas terminowania. Dalszy zapowiadany ciąg autobiografii ma obejmować: okres III Wojenne losy, okres IV Czas samodzielności. Dalszy ciąg ujęty również chronologicznie to V Wśród swoich, VI Koledzy, przyjaciele, uczniowie. Zakończenie całości ma stanowić: Zarys autoportretu.

Autobiografia poprzedzona jest Słowem wstępnym, w którym autor mówi o tym, jak doszło do powstania książki. Oprócz tekstu książka zawiera na początku fotografię autora, a w samym tekście kilkanaście zdjęć, w większości własnego autorstwa, związanych z rodziną, podróżami, miejscami pracy. Na obwolucie wewnętrznej po fotografii autora podane zostały jego najważniejsze dane biograficzne, etapy kariery naukowej, publikacje.

We wprowadzeniu do autobiografii autor wyznaje, że do roku 1959 nie miał zamiaru pisać pamiętników, a nawet odnosił się z pewną odrazą do tego rodzaju pisarstwa charakterystycznego, jak uważał, dla ludzi starzejących się. W związku jednak z prowadzonymi od pewnego czasu pracami z zakresu problematyki Biografia ogólna, która miała obejmować całość nauki o życiu ludzkim, a więc zagadnienia będące dotąd przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych, zrodziła u autora w latach pięćdziesiątych myśl wykorzystania w tym celu materiału zawartego w pamiętnikach. Ponieważ do pomysłu napisania pamiętników, aby je później wykorzystać w opracowaniu Biografii ogólnej, nie udało się skłonić większej liczby kolegów autora, nauczycieli i studentów, autor postanowił napisać przynajmniej własną autobiografię według opracowanych wcześniej założeń. Przyświecała mu przy tym myśl pozostawienia najbliższym pisanych wspomnień i chęć dokonania pewnego obrachunku z samym sobą, co z zamierzonego stosunkowo wcześniej przez autora poszukiwania prawdy udało mu się zrealizować.

Autor urodzony w Ochabach na Śląsku Cieszyńskim rozpoczyna swoje wspomnienia od domu rodzinnego, a konkretnie od samego nazwiska, dość rzadkiego. Opisując dom rodzinny, a także przeżycia, wydarzenia z dzieciństwa i całego późniejszego życia autor mówi o wszystkim bardzo konkretnie, z najdrobniejszymi szczegółami. Opisując np. dom rodzinny podaje rozmieszczenie poszczególnych przedmiotów w pokojach, charakteryzując postacie podaje kolor oczu, włosów itp. szczegóły zewnętrzne oraz właściwości charakteru. Trzeba podziwiać tę niewiarygodną pamięć do szczegółów takich jak np. wypowiedzi pewnych osób, ich temperamenty, reakcje, zachowania, mające miejsce kilkadziesiąt lat temu. Po opisie dzieciństwa w średniozamożnej rodzinie (ojciec był mistrzem budowlanym) przedstawia swój pobyt w szkole ochabskiej, w skoczowskiej Szkole Ludowej i Wydziałowej, w Gimnazjum cieszyńskim, przeżycia związane z I wojną światową, studia na Uniwersytecie Jagiellońskim (wydział filozoficzny i historyczny). Na zakończenie okresu cieszyńskiego autor charakteryzuje szczegółowo nauczycieli i kolegów gimnazjalnych. Z okresu krakowskiego otrzymujemy znów bardzo szczegółowe informacje dotyczące zakwaterowania (wysokość opłat za kwaterek, adresy zamieszkania, charakterystyka właścicieli, motywy wynajmowania pokoju, długość pobytu), a także studiów (charakterystyka profesorów, treść